

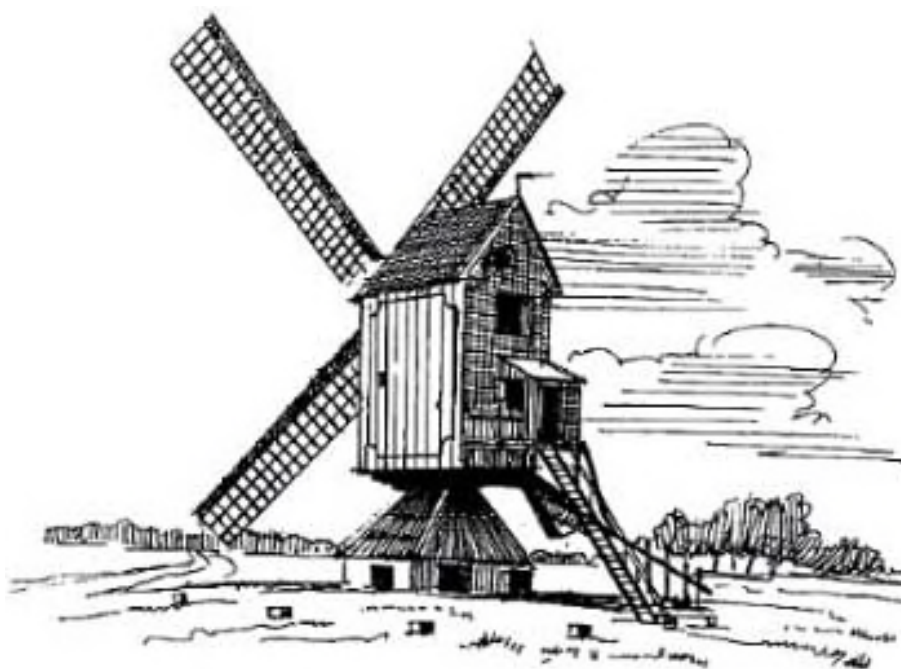
2016 Uitgave nr. 1

MOLENS

uit de **ZEMSTSE**
DEELGEMEENTEN

Roger DE BROECK

MOLENS
uit
de ZEMSTSE DEELGEMEENTEN
Roger De Broeck
Herziene uitgave 2016

Molens in Groot-Zemst

Auteur: Roger De Broeck

Lay-out: Joris Desaeger

Kaft: Axel Nees

ISBN D/2016/27982/1

© 2016 de Semse

Inhoud

Inhoud	3
Voorwoord	5
Overzicht van het vroegere molenbestand van Groot-Zemst	6
Watermolens	10
Windmolens	12
I. Molens te Elewijt	14
1. De watermolen van de Dijk (Molenveld)	14
2. De watermolen van Het Steen	17
3. De windmolen van het Molenveld	24
4. De Vuurmolen	27
II. Molens te Eppegem	28
1. De Oude molen	28
2. De Nieuwe molen	32
3. De stoommaalderij Janssens-De Keyser	34
III. Molens te Hofstade	34
Voorafgaande opmerking	34
1. De Hevermolen	35
2. De molen Drijbunders	40
3. De Bordekensmolen	43
4. De maalderij Van Steenwinckel	47
IV. De molen van Weerde	49
V. Molens te Zemst	53
1. 's Gravenmolen of Molen van Relegghem	53
2. De Laeremolen	58
3. De Moertlaermolen	64
4. De nieuwe Kaaskantmolen	65
5. De (nieuwe) Laeremolen	65
Tot slot	68

Over de meeste water- en windmolens die ooit bestaan hebben in Groot-Zemst – en waarvan op vandaag nog enkel de ruïne van de watermolen van Weerde overblijft - werden her en der al artikels gepubliceerd die eerder fragmentarisch zijn, met onvolledige of soms onjuiste informatie. Sommige molens kwamen helemaal niet aan bod en het is een hele opgave voor diegenen die in dit onderwerp geïnteresseerd zijn om de nodige documentatie te verzamelen.

Onderstaand artikel streeft er naar een volledig en correct overzicht van dit onderwerp te verschaffen, enerzijds door gecontroleerde gegevens uit bestaande artikels over te nemen, anderzijds door ze aan te vullen met de resultaten van nieuwe opzoeken.

Volledigheidshalve wordt eveneens de latere generatie van graanmolens besproken die vanaf het begin van de 20ste eeuw de water- en windmolens heeft opgevolgd.

Roger De Broeck

OVERZICHT VAN HET VROEGERE MOLENBESTAND VAN GROOT-ZEMST

Watermolens en windmolens hebben in onze gewesten, zoals overal in Europa en Azië, een eeuwenlange geschiedenis achter de rug. Tot de definitieve doorbraak van de stoommachine (± 1780) waren water en wind zo wat de enige energiebronnen voor allerlei toepassingen, in eerste instantie voor het malen van graan en ze speelden aldus een belangrijke rol in de voedselvoorziening.

De oudste vermelding van een molen op het grondgebied van Groot-Zemst komt voor in een akte van de Abdij van Terkameren die dateert van juli 1259 waarin sprake is van een watermolen te Elewijt (zie meer details bij de bespreking van die molen).

Een aantekening uit 1374⁽¹⁾ maakt eveneens melding van die molen en noemt ook de molens van Weerde die zou gebouwd zijn rond 1242/1259 (geen bronvermelding).

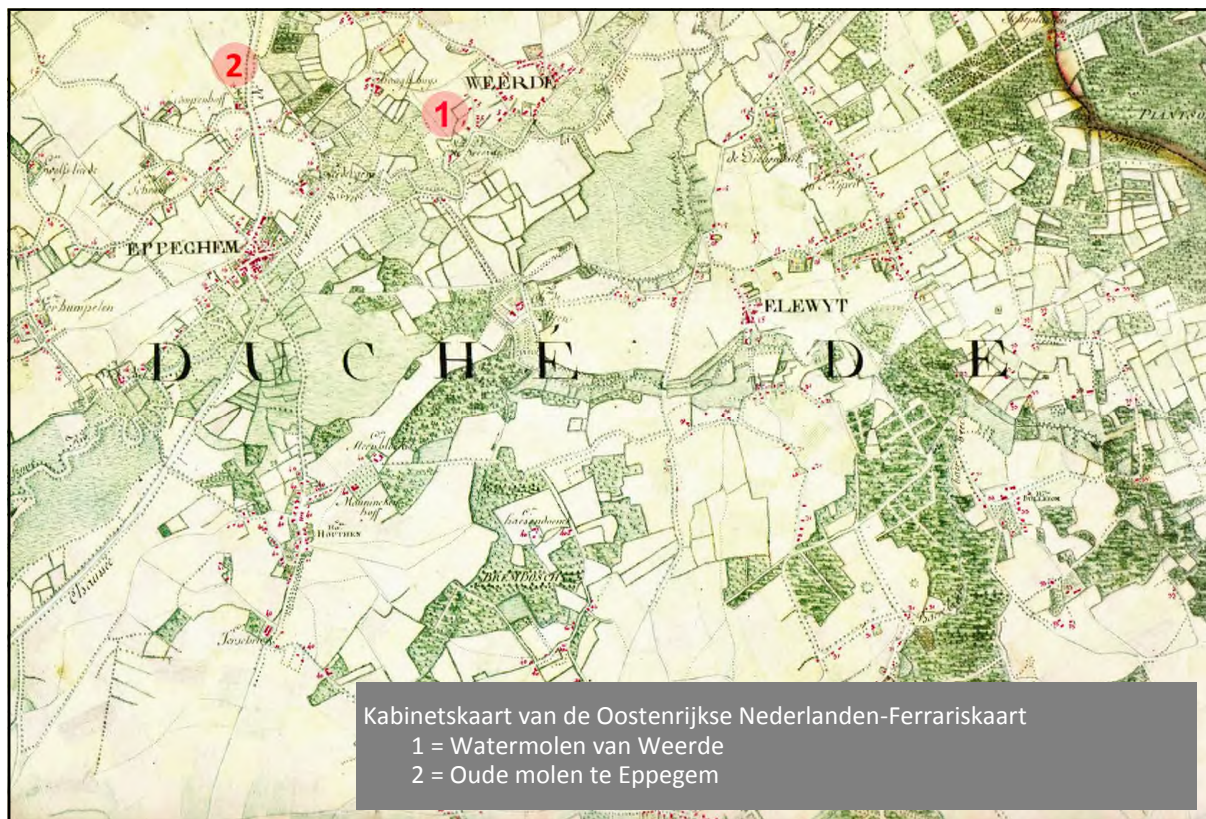
Tijdens opzoeken op het Rijksarchief te Brussel vond Karel Lemmens⁽²⁾ in de dossiers van de Rekenkamer nummer 676 "20e penning van 10 oktober 1686 van het hoofdgebied Brussel" met de volgende gegevens:

<u>Meyery Kapelle op de Bosch.</u>			
Kapelle op de Bosch	330 bunder	1 windmolen	290 gd
Ramsdonk	283 bunder	1 windmolen	200 gd
Ophumbeeck	343 bunder	geen windmolen	
Humbeek	518 bunder	1 windmolen	200 gd
Semps	1463 bunder	1 windmolen	200 gd
Weerde	247 bunder	1 watermolen	500 gd
		1 volmolen	
		beide eigendom van de stad Brussel	
<u>Meyery Kampenhout</u>			
Elewijt	501 bunder	geen molen	
<u>Meyery Grimbergen</u>			
Eppegem	599 bunder	1 windmolen	60 gd

¹ Parochiearchief Sint-Hubertus – map T4

² Karel Lemmens. De molens te Zemst en omstreken. De Semse kroniek 10e jaargang, nrs. 3 en 4 (1995)

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, die op initiatief van graaf de Ferraris van 1771 tot 1778 werd vervaardigd, vinden we voor Groot-Zemst de volgende molens terug:

Volgens de gegevens vermeld door Alphonse Wauters in zijn boek "Histoire des environs de Bruxelles"⁽³⁾ gepubliceerd in 1855 waren er de volgende molens in Groot-Zemst:

Elewijt: 1 watermolen (Steen), 1 windmolen (Molenveld)

Eppegem: 2 windmolens: de Oude Molen en de Nieuwe Molen

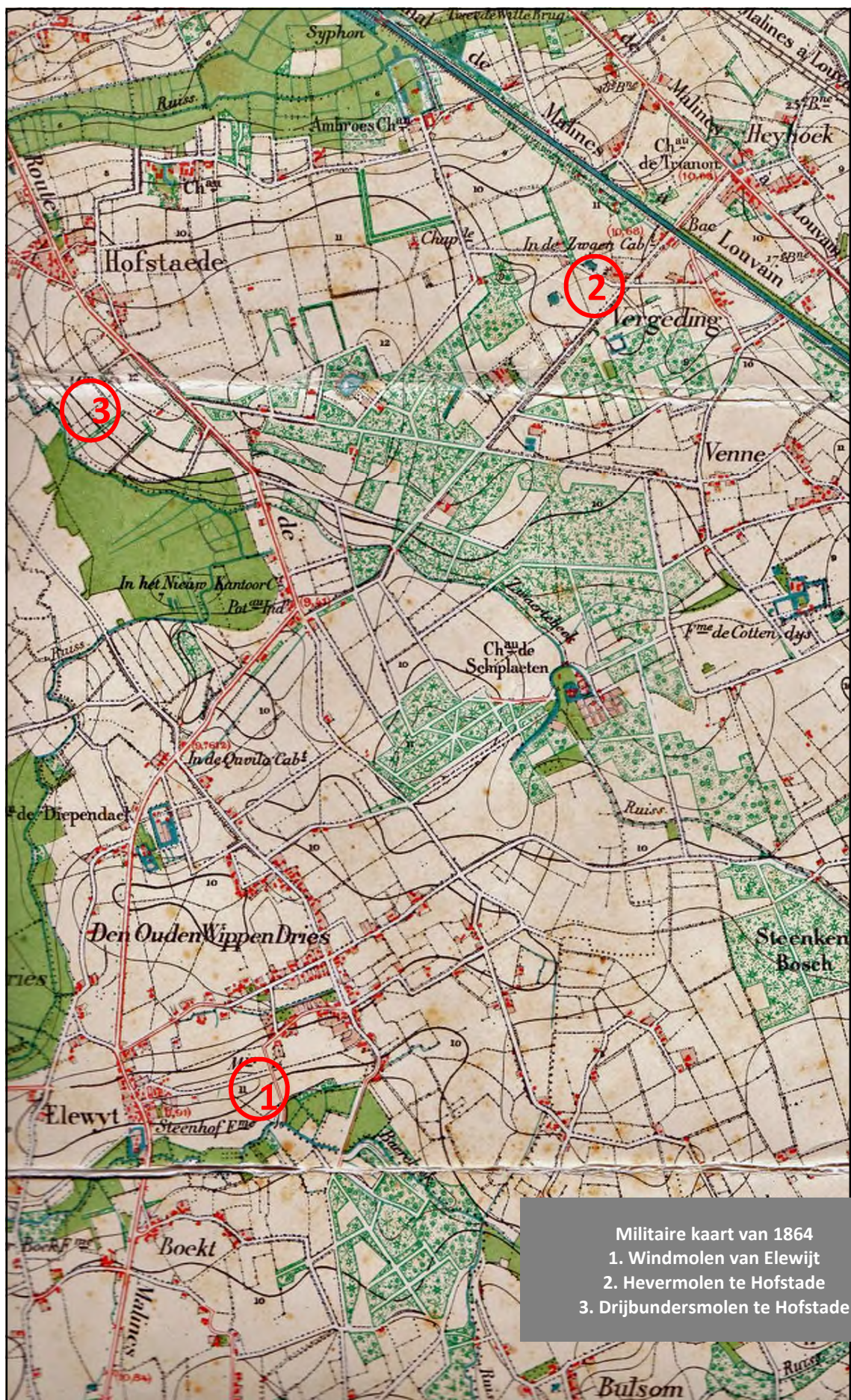
Weerde: 2 watermolens (op de Zenne)

Zemst: 2 windmolens: 's Gravenmolen en de Laeremolen.

Op de militaire kaart van 1864 staan dezelfde molens vermeld, naast de Drijbundermolen van Hofstade. Daarnaast werd in Zemst in 1851 een derde windmolen gebouwd (de Moertleermolen in de Leopoldstraat).

³ Wauters Alphonse. Histoire des environs de Bruxelles. Tome deuxième. Edition Van der Auwera 1855, Bruxelles.

Geen enkele van deze windmolens heeft de eerste maanden van Wereldoorlog I overleefd omdat er in onze streek zwaar werd gevochten tussen Belgische en Duitse troepen. Een windmolen werd beschouwd als een ideale uitkijkpost en om die reden werden ze vernietigd.

Het gaat hier allemaal om graanmolens (met uitzondering van 1 watermolen te Weerde) die aanvankelijk in handen waren van de heersende klassen: kloosters, steden, edelen, grootgrondbezitters, die er angstvallig over waakten dat ze voor hun molen geen concurrentie kregen (er zijn verschillende rechtspraken over deze materie) om zo hun inkomsten veilig te stellen. De boeren waren immers verplicht hun graan te laten malen op een banmolen.

Vanaf de 19^e eeuw werden ook welgestelde burgers eigenaar van molens die over het algemeen in uitbating werden gegeven aan molenaars die soms generaties lang op dezelfde molen bleven. Huwelijken tussen molenaarsfamilies uit verschillende dorpen kwamen veelvuldig voor.

Bij het begin van de 20ste eeuw kwamen er nog vijf molens bij die met *“gaz pauvre”* of stoom werden aangedreven, later met diesel en elektriciteit:

- Elwijdt: de Vuurmolen (Tervuurse steenweg);
- Eppegem: stoommaalterij Janssens-De Keyser;
- Hofstade: Van Steenwinckel (Zemstse steenweg);
- Zemst: gemotoriseerde maalterij van Johannes Jacobs (op de plaats van de Laeremolen)
Kaaskantmolen.

Ook deze molens zijn nu allemaal buiten gebruik.

Alvorens al deze molens te bespreken, lijkt het nuttig nader kennis te maken met de geschiedenis en enkele technische aspecten van de water- en windmolens die werden gebruikt voor het malen van graan.

WATERMOLENS.

Volgende gegevens ontleenden we aan *“De Geschiedenis van de Watermolens”* van Wilfried Nijs.⁽⁴⁾

Met een watermolen wordt de energie, die water krijgt door zijn beweging of gewicht, omgezet in een energievorm die bruikbaar is voor de mens. Zo kan de in het water aanwezige energie omgezet worden in een draaiende beweging die op haar beurt kan omgezet worden om molentenen en andere werktuigen aan te drijven.

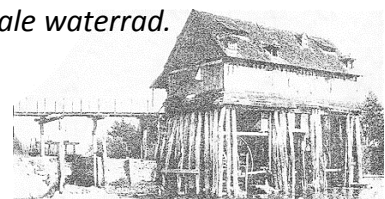
Geschiedenis.

De oudste Europese vermelding van een watermolen is terug te vinden bij de Grieken en dit in de 2^e eeuw vóór Christus; het ging om een horizontaal rad.

De Romein Vitruvius beschreef in de eerste eeuw vóór Christus duidelijk en gedetailleerd een horizontaal waterrad. Het was ook Vitruvius die als eerste een beschrijving geeft van een verticaal waterrad. Het idee van de haakse overbrenging was toen dus wel gekend, anders was een verticaal rad niet bruikbaar.

Het horizontale rad is in een groot deel van Europa al snel vervangen door het meer rendabele, maar veel duurdere verticale rad (vanwege het nodige sluiswerk).

Het verticale waterrad.

Er bestaan drie soorten van verticaal waterrad: het onderslagrad, het bovenslagrad en het middenslagrad. We beperken ons tot het onderslagrad omdat dit in onze streek meest gebruikt is. Het bovenslagrad kan maar gebruikt worden waar het verval voldoende groot is, vanaf 2 meter, en is dus niet geschikt voor onze

⁴ Wilfried Nijs. Geschiedenis van de watermolens. Werkgroep Vlaams-Brabant van de vzw Levende Molens